

V. KRONIKA

SPRAWOZDANIE Z OBRONY PRACY KANDYDACKIEJ

mgra ANDRZEJA GWIŹDŹA

W dniu 12 stycznia 1956 r. odbyła się na Wydziale Prawa U. W. obrona pracy kandydackiej mgra Andrzeja Gwiźdźa pt. *Burżuazyjno-obszarnicza konstytucja polska z 17 marca 1921 roku w praktyce*, przygotowanej pod naukowym kierownictwem prof. dra Stefana Rożmariyna. Referentami pracy byli prof. dr Juliusz Bardach i prof. dr Konstanty Grzybowski (również z ramienia CKK).

W autoreferacie mgr Gwiźdź wskazał na trzy główne problemy, które znalazły w pracy szersze omówienie: 1) geneza konstytucji z roku 1921, 2) ofensywa ideologiczna klas rządzących przeciwko demokratycznym założeniom konstytucji oraz 3) praktyczne działanie instytucji ustrojowych zawartych w konstytucji.

Praca składa się z trzech części poświęconych kolejno omówieniu tych problemów. W pierwszej części pracy autor zwraca szczególną uwagę na ścisły związek między historią poszczególnych projektów konstytucji i rozwojem sytuacji politycznej w okresie przed marcem 1921 roku. Porzucenie w późniejszym okresie jawnie reakcyjnych koncepcji ustrojowych (projekt konstytucji Tymczasowej Rady Stanu z roku 1917) było ściśle związane z narastającą sytuacją rewolucyjną, która zmusiła klasy rządzące do wyrzeczenia się w tym czasie jawnie terrorystycznych metod rządzenia. Uchwalona w marcu 1921 roku konstytucja była, ogólnie biorąc, konstytucją burżuazyjno-demokratyczną, zawierającą jednak stosunkowo dużo ograniczeń tego demokratyzmu już w samych sformułowaniach poszczególnych przepisów.

Druga część pracy poświęcona jest omówieniu roli nauki prawa państwowego w dziele faszyzacji życia politycznego. Autor wykazuje, że niezależnie od subiektywnych intencji poszczególnych autorów cała niemal nauka prawa państwowego służyła obiektywnie sprawie walki z demokratycznymi zasadami parlamentaryzmu burżuazyjnego, deklarowanymi w konstytucji marcowej.

W trzeciej części pracy autor wskazuje na wstępie na pewne ogólne prawidłowości rozwoju sytuacji politycznej, które w całym świecie kapitalistycznym prowadzą od demokracji burżuazyjnej do faszyzmu. Rozwój ten w naszym kraju przechodzi przez trzy główne etapy obejmujące kolejno lata 1921—1926, 1926—1930, 1930—1935. Okresy te, to kolejne etapy postępu faszyzacji życia politycznego, odznaczające się coraz większym wzrostem terrorystycznych metod rządzenia. Autor wskazuje przy tym, że periodyzacja z punktu widzenia rozwoju zasad ustrojowo-politycznych może być w pewnym stopniu specyficzna w porównaniu z periodyzacją okresu ogólnohistorycznego. Autor wskazuje dalej na czym polegała konkretnie i jak się przejawiała u nas faszyzacja w zakresie ustroju państwowego i poszczególnych urządzeń prawno-politycznych.

W zakończeniu autor wskazuje na pewne analogie między rozwojem ustroju politycznego od demokracji burżuazyjnej do faszyzmu w Polsce i w innych krajach Europy środkowej, jak Rzesza Niemiecka, Czechosłowacja, Austria, kraje bałtyckie.

Referenci pracy w swych wystąpieniach podkreślili z dużym uznaniem pionierski charakter pracy mgra Gwiźdźa, jej prawidłowy układ, bogactwo problematyki oraz prawidłowe w większości postawienie i rozwiązanie poszczególnych problemów. Referenci

zgodnie podkreślili, że autor w szerokim zakresie wykorzystał materiały źródłowe, w szczególności stenogramy parlamentarne oraz judykaturę Sądu Najwyższego i Najwyższego Trybunału Administracyjnego. Praca, zdaniem referentów, ma duże zalety również i pod tym względem, że porusza problematykę dotąd bardzo mało lub wcale nie opracowaną przez naukę marksistowską.

Tym niemniej w obydwu recenzjach znalazła się pewna ilość uwag krytycznych. I tak zarówno prof. Bardach jak i prof. Grzybowski wskazali na pewne uproszczenia, głównie gdy chodzi o przedstawienie roli, jaką odgrywała w omawianym okresie nauka prawa państwowego. Zdaniem prof. Bardacha autor niesłusznie traktuje PPS wyłącznie jako agenturę burżuazyjną w ruchu robotniczym, nie pokazując nacisku mas członkowskich na kierownictwo PPS, co zmuszało ją w poszczególnych wypadkach do krytycznego stanowiska wobec rządu i do obrony demokratycznych zasad konstytucji. Zdaniem prof. Grzybowskiego niedostatecznie został w pracy pokazany proces zbliżania się do siebie dwóch konkurencyjnych odłamów pretendujących do władzy — endecji i sanacji, a jednocześnie zbyt słabo uwypuklono różnice w doktrynach ustrojowych reprezentowanych przez te stronnictwa. Zdaniem obu referentów, nie w pełni jest uzasadniona generalna teza drugiej części pracy, że cała burżuazyjna nauka prawa konstytucyjnego służyła sprawie faszyzacji ustroju politycznego. Prof. Grzybowski wskazuje na brak szerszego tła porównawczego i niedostateczne powiązanie omawianych problemów z ogólną problematyką parlamentaryzmu burżuazyjnego w całym świecie kapitalistycznym. Zdaniem prof. Bardacha nieścisłe są też pewne analogie między rozwojem sytuacji w Polsce i w innych krajach Europy środkowej, ze względu na specyfikę polskiego faszyzmu w porównaniu np. z faszyzmem w Niemczech czy Czechosłowacji. Prof. Bardach nie zgadza się też z oceną okresu lat 1921—1926, o którym jego zdaniem nie można mówić jako o okresie względnego chociażby przestrzegania zasad demokratyzmu burżuazyjnego. Obaj referenci szczególnie wysoko ocenili trzecią część pracy zatytułowaną „Konstytucja z 17 marca 1921 roku w praktyce”. W konkluzji zarówno prof. Bardach, jak i prof. Grzybowski stwierdzili, że praca mgra Gwiżdża w pełni zasługuje na uznanie jej za pracę kandydacką.

Występując w dyskusji doc. Klimowiecki nawiązał do tej części pracy, gdzie sformułowane są podstawowe cechy charakterystyczne polskiego imperializmu. Mówca wskazał na fakt, że wrogość w stosunku do ZSRR jako jedna z tych cech charakterystycznych przejawiała się również w zwalczaniu idei marksizmu-leninizmu i nosicieli tych idei — polskich komunistów. Przytaczając cały szereg wypowiedzi przedstawicieli rządu mówca podkreślił, że antykomunizm był oficjalnym wyznaniem wiary rządzącej kliki. Wrogość do Związku Radzieckiego i komunistów była wspólną platformą wszystkich partii burżuazyjnych, w związku z tym nie należy, zdaniem mówcy, przeceniać różnic w metodach działania poszczególnych partii.

W dyskusji zabierali ponadto głos mgr Pietrzak i mgr Ajnenkiel.

Po referatach recenzentów i dyskusji zabrał ponownie głos mgr Gwiżdż. Odpowiadając na zarzut pewnych uproszczeń w przedstawieniu układu sił klasowych w okresie międzywojennym autor podkreślił, że praca również i w tym zakresie musiała być prowadzona niemal od początku, gdyż brak w naszej literaturze odpowiednich opracowań. Wątpliwe jest przy tym, czy w pracy poświęconej zagadnieniom praktyki konstytucyjnej jest możliwe i konieczne pokazanie wewnętrznego mechanizmu poszczególnych partii. Nie jest zresztą ani niesłuszna, ani uproszczona teza sformułowana w pracy, że główną sprzecznością okresu jest sprzeczność między proletariatem a burżuazją i że wszystkie partie burżuazyjne reprezentowały wspólny front, jeżeli chodzi o zagadnienie podstawowe — o utrzymanie i umocnienie panowania burżuazji. Dlatego też autor tylko częściowo zgodził się z zarzutem nieprawidłowego przedstawienia roli PPS, gdyż w pracy chodziło o wysunięcie na plan pierwszy tego, co jest decydujące dla oceny PPS z naukowych, partyjnych pozycji, jak-

kolwiek być może potrzebne było szersze omówienie nacisku mas członkowskich na kierowniczą „górkę”. Autor zgodził się w zasadzie z zarzutem, że ocena endecji nie jest w pracy należycie rozbudowana i pogłębiona, tym niemniej nie należy przeceniać walk sanacyjno-endecckich dla ukształtowania się praktyki konstytucyjnej.

Mówca polemizuje z zarzutem obu referentów na temat oceny nauki prawa państwowego w omawianym okresie i jej roli w walce z demokratycznymi zasadami konstytucji marcowej. Autor podkreśla, że nie zajmował się świadomością poszczególnych pisarzy, kwestią ich osobistej uczciwości i subiektywnych intencji, a jedynie obiektywną rolą, jaką spełniała krytyka założeń konstytucji marcowej, która ideologicznie uzasadniała konieczność odejścia od zasad tej konstytucji, co nie mogło nie sprzyjać dziełu faszyzacji życia politycznego.

Autor zgodził się w zasadzie z zarzutem prof. Bardacha i mgra Pietrzaka na temat zbyt optymistycznej oceny okresu lat 1921—1926, wskazując jednocześnie, że pewną rolę przy takiej a nie innej ocenie odegrał również i ten fakt, iż praca nie daje przeciwstawienia ustroju Polski tego okresu ustrojowi państwa socjalistycznego, a przeciwnie ustrój tego okresu jest porównywany z ustrojem w okresie jawnej już faszyzacji życia państwowego. W odpowiedzi na zarzut prof. Bardacha kwestionujący ścisłość analogii między rozwojem sytuacji w okresie dwudziestolecia w Polsce i w innych krajach Europy środkowej autor podniósł, że analogia nie oznacza tożsamości i nie wyklucza ona istnienia pewnych różnic między zjawiskami stanowiącymi przedmiot analogii. Autor podkreślił natomiast trafność postulatu dalszego rozszerzenia tej analogii również i na inne kraje Europy, szczególnie południowo-wschodniej.

Rada Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego jednomyślnie wypowiedziała się za przyznaniem mgrowi Andrzejowi Gwiżdżowi stopnia naukowego kandydata nauk prawnych.

Z. J. i L. P.

MIĘDZYNARODOWA SESJA POŚWIĘCONA ZAGADNIENIOM PRAW KLINOWYCH I PRAWA GRECKO-RZYMSKIEGO EGIPITU

Celem międzynarodowej sesji, która została zorganizowana z inicjatywy Instytutu Papirologii UW i przez Komitet Nauk o Kulturze Antycznej PAN w dniach 2 i 3 grudnia 1955 r. w Warszawie, było omówienie najnowszych wyników badań w dziedzinie praw klinowych i prawa grecko-rzymskiego Egiptu oraz zwrócenie uwagi badaczy na zagadnienie związku między tymi prawami.

Sesja wzbudziła duże zainteresowanie za granicą, toteż obok uczonych polskich wzięli w niej udział tak wybitni znawcy poszczególnych dziedzin prawa antycznego, jak: I. M. D j a k o n o w (ZSRR), J. K l i m a i L. M a t o u š (ČSR), V. K o r o š e c (Jugosławia), F. Z u c k e r i F. D o r n s e i f f (NRD).

Prace sesji, które odbywały się w dwóch sekcjach: papirologicznej i praw klinowych, zainaugurował referat dyrektora Instytutu Papirologii UW, prof. R. T a u b e n s c h l a g a pt. *Keilschriftrecht u. das Recht der Papyri — Personliche Erinnerungen*, w którym opierając się na swych wspomnieniach z 50 lat pracy naukowej nakreślił on bardzo ciekawy obraz ustosunkowania się papirologów do badań nad prawami klinowymi. Prof. Taubenschlag podkreślił, że po okresie negatywnego i lekceważącego stosunku do tych badań, który był propagowany przez L. M i t t e i s a, uczniowie tego uczonego i uczniowie jego uczniów (np. P. K o s c h a k e r, L. W e n g e r, M. S a n N i c o l d) zaczęli zajmować się coraz więcej zagadnieniami praw klinowych i poświęcać im osobne prace. Prof. Taubenschlag stwierdził, iż jego poglądy na prawa klinowe przeszły taką samą ewolucję, z tą tylko

rożnicą, iż poszedł on znacznie dalej niż inni badacze, wysuwając po dłuioletnich studiach tezę o wpływie praw klinowych na prawo zawarte w papirusach. W przekonaniu tym utwierdziły go opublikowane niedawno dokumenty z archiwum Murašu, pochodzące z przełomu V i IV wieku p. n. e. Odnaleźć w nich można te same instytucje, które w 70—80 lat później widzimy w ptolemejskim Egipcie. Prof. Taubenschlag sądzi, iż instytucje te zostały recypowane z praw klinowych drogą praktyki notarialnej oraz że dalsze badania doprowadzą do wykrycia jeszcze większej ilości przypadków takiej recepcji. Istnieje przeto konieczność dokładnego zbadania pod tym kątem widzenia zarówno praw klinowych, jak i prawa zawartego w papirusach. Jest to właśnie zadanie dla młodej generacji historyków prawa.

W ramach sekcji prawa klinowego ogłoszono następujące referaty:

Prof. I. M. D j a k o n o w przedstawił swe próby usystematyzowania i interpretacji dotychczas uzyskanych wiadomości o warunkowym władaniu ziemią w okresie starobabilońskim, poruszając przy tym problem tzw. *muškēnum* (*Muškēnum i powinnośnoje ziemie-władzenie pri Chammurabi*). Prof. Djakonow wygłosił także dwa komunikaty o pracach swych uczniów: G. S a r k i s j a n a (*Notarialno-prawowyje sistiemy w jellenistycznej Wawilonii*) i N. J a n k o w s k o j (*Zawisimost rasporiazenija sobstwiennostju w Arrapchie ot osobiennostiej jejo obszczestwiennogo stroja*), a doc. J. K l í m a opierając się na ostatnio odkrytych dokumentach akkadyjskich z Ras Šamra nakreślił obraz struktury społeczeństwa w Ugarit (*Uspořadani społčnosti v Ugaritu podle nove objevenych akkadzkich dokumentů z Ras Šamry*).

Prof. V. K o r o š e c omówił kwestię powstania i znaczenia prawa hetyckiego, przedstawiając przy tym swą teorię „nawarstwień“ w tym prawie (*Entstehung u. Bedeutung des hethitischen Rechts*).

Doc. L. M a t o u š podał uzyskane na podstawie nowych źródeł ciekawe informacje o społeczeństwie w Isin, gdzie — jak się okazało — znajdował się ważny ośrodek produkcji wyrobów skórzanych.

Odmienny charakter miał referat dra C. K u n d e r e w i c z a, który zajął się jednym z aspektów zagadnienia związku między prawami klinowymi a innymi prawami antycznymi oraz prawami średniowiecznymi. Podał on krytyce tzw. teorię anefangu, której zwolennicy twierdzą, iż zarówno w Kodeksie Hammurabiego, jak i w wielu innych prawach antycznych oraz w prawach średniowiecznych istniało uroczyste pozasądowe zajęcie ruchomości utraconych wbrew woli, analogiczne do germańskiego anefangu. C. Kunderewicz wyraził pogląd, iż teoria anefangu jest nie do utrzymania w świetle najnowszych wyników badań nad tekstami klinowymi oraz że ani w Kodeksie Hammurabiego, ani w innych prawach antycznych czy też średniowiecznych nie ma żadnych przekonujących dowodów istnienia instytucji analogicznej do germańskiego anefangu.

W ramach sekcji papirologicznej wygłosili referaty:

Prof. F. D o r n s e i f f, który zajął się jednym z wątków mitologicznych występujących zarówno w mitach mezopotamskich, jak w greckich i rzymskich (*Die Göttin liebt einem Menschen*).

Prof. F. Z u c k e r omówił niektóre kwestie dotyczące podłównego w rzymskim Egipcie, poświęcając szczególną uwagę obowiązkowi podatkowemu, tzw. *μετροπολται* (*Betrachtungen zur Kopfsteuer im römischen Aegypten*).

Prof. K. M i c h a ł o w s k i naszkicował obraz współpracy archeologa i papirologa podczas robót wykopaliskowych w Edfu (*L'archéologie et la papyrologie*).

Prof. B i e ż u ŋ s k a - M a ł o w i s t o w a zreferowała wyniki badań nad zagadnieniem *Rozprzestrzenienia się obywatelstwa rzymskiego w Egipcie w pierwszych dwóch wiekach cesarstwa*. Zdaniem prof. Bieżuńskiej-Małowistowej rozprzestrzenienie się obywatelstwa rzymskiego w omawianym okresie doprowadziło w Egipcie do częściowej, powierzchownej

romanizacji, znajdującej swój wyraz w przyswojeniu pewnych form i cech rzymskich. Jest to jednak tylko wniosek prowizoryczny, gdyż badania nad poruszonym problemem nie są jeszcze zakończone.

Dr A. Świderkówna na podstawie gruntownych badań papirusów pochodzących z archiwum Zenona scharakteryzowała otoczenie tej niezwykle interesującej postaci, przede wszystkim zaś finansowe podstawy tej grupy społecznej (*Les archives de Zenon et la société grecque*).

Mgr J. Modrzejewski przedstawił wyniki swych interesujących badań nad instytucjami prawa rodzinnego występującymi w greckich listach prywatnych z Egiptu (*Le droit de famille dans les lettres privées grecques d'Égypte*), poświęcając szczególną uwagę problemowi małżeństwa między bratem a siostrą. Mgr Modrzejewski ustalił, iż ten rodzaj małżeństwa, niezwykle rzadko występujący w Egipcie w czasach ptolemejskich, spotykany jest tam bardzo często w okresie rzymskim. Wyjaśnienia tego faktu doszukuje się mgr Modrzejewski w oddziaływaniu wpływów orientalnych.

Mgr H. Kupiszewski poddał szczegółowej analizie problem wyroków warunkowych w prawie grecko-rzymskiego Egiptu (*Bedingte Urteile im Rechte der Papyri*). Mgr Kupiszewski, wbrew dotychczas panującym w nauce poglądom, doszedł do wniosku, iż po *Constitutio Antoniniana* rzymskie prawo miastowe pod wpływem praktyki prowincjalnej dopuściło do wydawania wyroków warunkowych.

Mgr T. Andrzejewski wygłosił krótki komunikat o odczytanym przez siebie dokumencie demotycznym (rejestracja umowy), odbiegającym pod względem formy od innych dokumentów tego typu

Większość referatów wywołała ożywioną i owocną dyskusję. Wymiana poglądów kontynuowana była w trakcie rozmów prywatnych między uczestnikami sesji, które w znacznym stopniu również przyczyniły się do wyjaśnienia lub właściwego postawienia wielu aktualnych problemów naukowych. Sprawna organizacja sesji, jej wysoki poziom naukowy i niewątpliwa pożyteczność wywarły na uczestnikach zagranicznych tak dodatnie wrażenie, iż wielu z nich wyraziło pogląd, że sesje takie powinny być zwoływane periodycznie w coraz to innym ośrodku badań nad prawem antycznym. Podkreślano również sprawę konieczności wymiany młodych pracowników naukowych między ośrodkami prowadzącymi badania nad prawem klinowym a Instytutem Papirologii UW, który stał się głównym ośrodkiem papirologicznym. Można spodziewać się, że ta słuszna i celowa inicjatywa doczeka się rychłej realizacji.

Cezary Kunderewicz (Warszawa)

Z POLSKO-FRANCUSKIEJ WSPÓŁPRACY HISTORYKÓW PRAWA

W dniach 3—11 maja 1956 bawił w Polsce profesor Wydziału Prawa Uniwersytetu Paryskiego, znany historyk prawa Pierre Petot. Prof. Petot był gościem uniwersytetów w Poznaniu, Krakowie i Warszawie. Wizyta ta miała poważne znaczenie dla dalszego zacieśnienia stosunków między historykami polskimi i francuskimi lub w ogóle zachodnio-europejskimi. Prof. Petot jest bowiem od wielu lat prezesem paryskiej *Société d'Histoire du Droit*, towarzystwa naukowego o charakterze międzynarodowym, od dawna blisko związanego z Polską. Wizyta prof. Petot w Polsce poprzedzona była podróżą prof. Michała Szczanieckiego do Paryża na zaproszenie Uniwersytetu Paryskiego. W czasie swej bytności w Paryżu (w marcu 1956) prof. Szczaniecki miał m. in. referat w paryskiej *Société d'Histoire du Droit* oraz wygłosił odczyt publiczny na *Faculté de Droit*. Prof. Petot wygłosił w Poznaniu, Krakowie i Warszawie odczyty z dziedziny historii prawa rodzinnego we Francji. Wyniki badań prof. Petot na temat charakteru późnośredniowiecznej rodziny

francuskiej (*lignage*) wywołały szczególne zainteresowanie polskich historyków prawa i wywoływały ożywioną dyskusję. Tekst odczytu *Histoire de la famille en France* ogłoszony zostanie w języku polskim w jednym z najbliższych zeszytów Czasopisma Prawno-historycznego. Stanowić on będzie ważny przyczynek historyczno-porównawczy dla właściwego rozumienia charakteru średniowiecznego „rodu” polskiego. W czasie pobytu prof. Petot w Polsce omówiono sprawę udziału polskich historyków prawa w najbliższych międzynarodowych zjazdach historyczno-prawnych, przedsięwzięto kroki dla zwiększenia wzajemnej informacji naukowej na łamach Czasopisma Prawno-historycznego i niektórych czasopism naukowych zachodnio-europejskich, wreszcie omówiono również wymianę artykułów. W ten sposób w roku bieżącym już w *Revue Historique de Droit Français et Etranger* zamieszczone zostaną dwa obszerne artykuły polskie, a w Czasopiśmie Prawno-historycznym dwa artykuły francuskie.

M. S.